בס"ד

מבוא לתורת הצורות

הפועל

הפועל הוא מילה המציינת פעולה בזמן מסוים.

הפועל מוסר לנו את המידע הבא:

1. **הזמן** – מתי התקיימה הפעולה
2. **הגוף** – מי ביצע את הפעולה
3. **השורש** – בדר"כ 3 אותיות שורש שחוזרות על עצמן ומוסרות לנו את המשמעות הבסיסית של הפועל.
4. **הבניין** – התבנית של הפועל

הזמן

.קיימים 3 זמנים בעברית: עבר, הווה (בינוני) ועתיד

.כמו כן קיימות שתי דרכים נוספות: ציווי ושם פועל

."ציון הזמן של הפועל נעשה באמצעות אותיות שנקראות "מוספיות

."בעבר סופיות הגופים – "תי" , "תן\תם", "נו

.בעתיד תחיליות "**איתן**" : **א**לבש, **י**לך, **ת**יכנס, **נ**שלם

הגוף

.קיימים בעברית 3 גופים – כל אחד מהם מופיע בצורת יחיד ורבים, בזכר ובנקבה

רבים	יחיד	הגוף
מדברים (אנחנו)	מדבר (אני)	גוף ראשון
נוכחים (אתם) נוכחות (אתן)	נוכח (אתה) נוכחת (את)	גוף שני
נסתרים (הם) נסתרות (הן)	נסתר (הוא) נסתרת (היא)	גוף שלישי

.אני **מדבר** איתך, כי אתה **נוכח** מולי, ולא **נסתר** כמוהו

השורש

השורש הוא המרכיב הבסיסי של המילים בעברית. השורש מורכב בדר"כ מ-3 אותיות אשר באות לפי הסדר.

לדוגמה:

אותיות מוספיות

המוספיות הן אותיות שמתווספות לאותיות השורש. יש מוספיות שקשורות לזמנים של הפועל ויש מוספיות שקשורות לגופים של הפועל.

- תחיליות – אותיות שמגיעות בתחילת המילה לפני אותיות השורש: **א**רקוד, **ת**רקוד, **מ**כניס.
- תוכיות – אותיות הנוספות בין אותיות השורש, לרוב ו' או י': הרק**י**ד, כ**ו**תב.
- סופיות – אותיות הנוספות בסוף המילה לאחר אותיות השורש: רקד**תי**, שמר**נו**.

בקיצור, אותיות **והאמנת"י -**

נחשבות לאותיות שורש לא בטוחות!

כיצד מגלים מהן אותיות השורש?

כדי לזהות את אותיות השורש מטים את הפועל בזמנים אחרים, ובודקים מהן האותיות שקיימות **בכל הנטייה**. האותיות שקיימות בכל הנטייה **הן אותיות השורש**. למשל:

כָּתַבְתִּי, **כָּתְבָה**: שורש כ-ת-ב.

מְ**כֻבָּד** - יְ**כֻבַּד**: שורש כ-ב-ד.

אותיות שלא קיימות בכל הנטייה הן מוספיות. למשל:

הֶ**לְבֵּשׁ** - מֶ**לְבָּשׁ**, יֶ**לְבַּשׁ**: הה' השתנתה, ולכן היא מוספית.

לאחר שמזהים את המוספיות אפשר "לקלף" אותן, וכך נשאר השורש:

הֶ**רְגִּישׁ** - שורש ר-ג-ש

מ**לְבַּשׁ**ים - שורש ל-ב-ש

הבניין

הבניין הוא תבנית קבועה שלתוכו יוצקים שורשים שונים.

הוא כתוב בצורה קבועה ושומר על שני דברים:

1) ניקוד קבוע.

2) אותיות בניין קבועות.

בעברית קיימים שבעה בניינים.

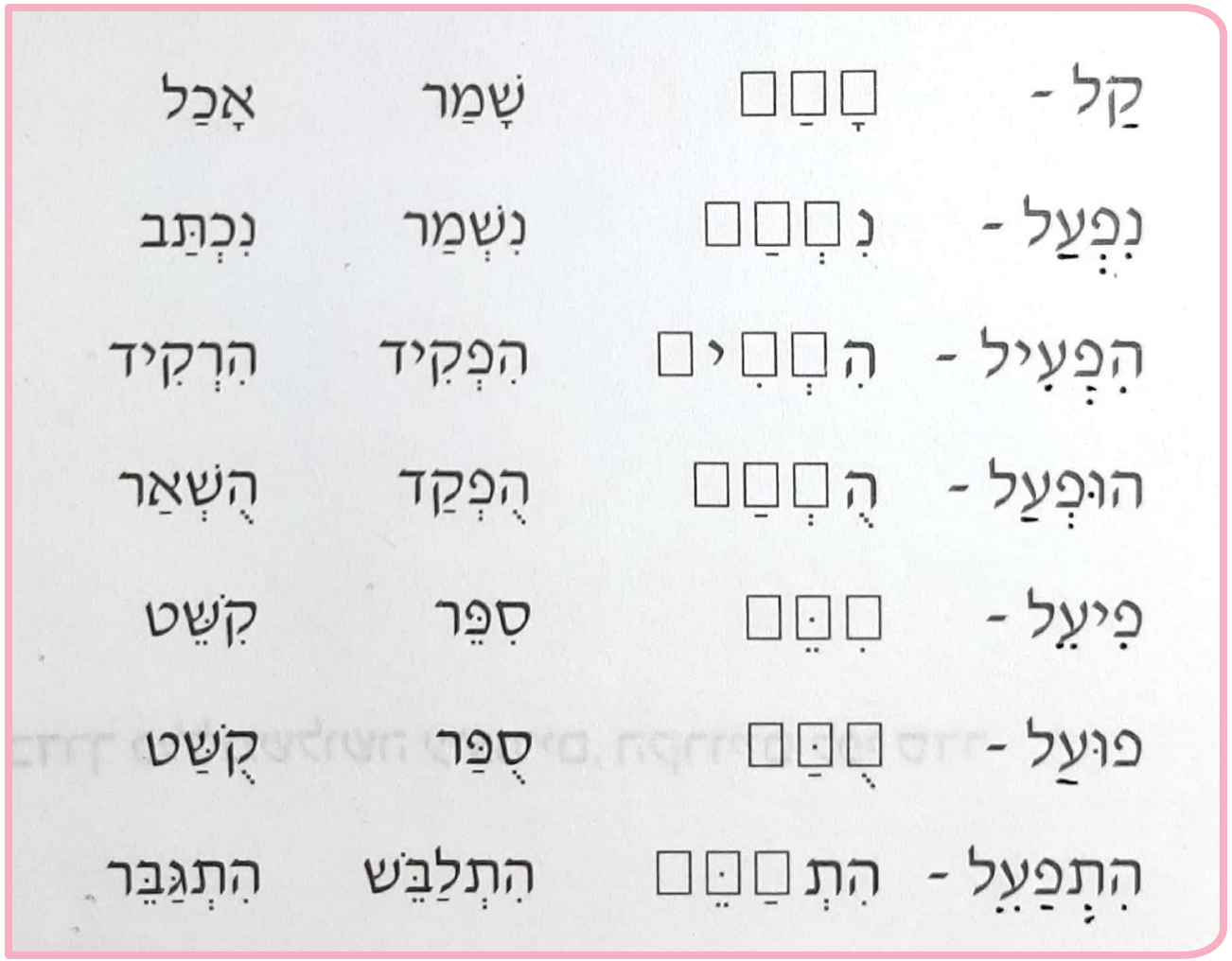
הבניין

האותיות המסומנות באדום

נקראות

אותיות בניין.

!!הן לא נכללות באותיות השורש

קַל -	פָּ◌ַ◌ָ◌	שָׁמַר	אָכַל
נִפְעַל -	נִ◌ְ◌ַ◌ָ◌	נִשְׁמַר	נִכְתַּב
הִפְעִיל -	הִ◌ְ◌ִ◌י◌	הִפְקִיד	הִרְקִיד
הוּפְעַל -	הֻ◌ְ◌ַ◌ָ◌	הֻפְקַד	הֻשְׁאַר
פִּיעֵל -	פִּ◌ֵ◌	סִפֵּר	קִשֵּׁט
פּוּעַל -	פֻּ◌ַ◌	סֻפַּר	קֻשַּׁט
הִתְפַּעֵל -	הִתְ◌ַ◌ֵ◌	הִתְלַבֵּשׁ	הִתְגַּבֵּר

הבניין

על מנת לגלות באיזה בניין מדובר יש להעביר את הפועל לצורת עבר נסתר, כלומר "**הוא אתמול**".

לדוגמה: הפועל שִלַמְנוּ

הוא אתמול: **שִלֵּם**

ועל כן מתאים לתבנית של בניין פִּעֵל.

גזרה

קיימות בעברית קבוצות שונות של שורשים. כל קבוצה כזו נקראת בשם **גזרה**.
גזרה היא קבוצה של שורשים בעלי תכונה משותפת מבחינת עיצורי השורש.

בשלב א של הלימוד נכיר את הגזרות האלה:

גזרת השלמים: קבוצה של שורשים שכל עיצורי השורש שלהם נמצאים (נכתבים ונשמעים) בכל הנטייה כגון:
ש-מ-ר, ד-ב-ר, ס-פ-ר, כ-ת-ב, פ-ק-ד.

גזרת המרובעים: קבוצה של שורשים בעלי ארבעה עיצורי שורש כגון:
ס-ר-ט-ט, ת-ר-ג-מ, ש-כ-פ-ל, ש-כ-ל-ל, א-ר-ג-ן, ת-פ-ק-ד, ח-ש-ב-ן ועוד.